

שפת העובדות של יעקב רבינוביץ': על פרוזה ופואזיה בפרשנות מדינית

גדעון קוץ

גם בעיתונות העברית בארץ ישראל הייתה התלהבות ראשונית מן המהפכה ועקרונותיה עד לאכזבות שהגיעו במהרה. אלה כללו מחד גיסא את הקריאה החד־משמעית של בן־יהודה בהצבי לכל היישוב היהודי לקבל אזרחות תורכית, ומאידך גיסא את גישתו הזוהירה של הפועל הצעיר (הזרם הפוליטי הקרוב לרבינוביץ') שלא המליץ על צעד כזה. גישה זו ביטאה את חששותיהם של פעילי העלייה השנייה מפני החלטה כזאת, והם התנגדו גם להצנעתה של הפעילות הציונית, שנועדה, בבוא העת, להביא להקמתה של ישות מדינית עצמאית יהודית בארץ ישראל. חילוקי דעות שררו גם בשאלת עתיד הקשר עם האוכלוסייה הערבית.³

אין להטיל ספק בהתגייסותו המלאה של יעקב רבינוביץ' לשירות האידיאולוגיה הציונית. הוא נחשב לאביו מולידו של "ז'נר" חדש בהסברה הציונית (ליהודי מזרח אירופה): "שפת העובדות",⁴ המקביל לז'נר העיתונאי הבין־לאומי שהתפתח מתחילת המאה העשרים וכונה מאוחר יותר precision journalism. רבינוביץ' עסק בפובליציסטיקה ותעמולה שהתבססו על סטטיסטיקות, על ניתוחים דמוגרפיים, על תיאור מצב המשק ועל מידע פרקטי על מקצועות ומקורות תעסוקה. מגיל 23 עסק בהסברה ציונית ביידיש ובעברית, והיה לציוני מגשים זמן לא רב לאחר פרסום המסה, שבחלקה האחרון פסלה את הרעיון להקמת מדינה יהודית עצמאית בארץ ישראל.⁵

מי שמאמין בנקמת הגורל או לפחות באירוניה שלו (ואומרים שגם רבינוביץ' האמין בכך), ימצא משמעות בעובדה שרבינוביץ' (שהיה עיוור בעין אחת ומתנגדו השתמשו במומו לעקיצות נגדו) נדרס בידי משאית כשחצה את רחוב המלך ג'ורג' בתל אביב ארבעים יום לפני הכרזת המדינה, ולא זכה לראות את הקמתה.

בחלק השלישי והאחרון של המסה, לאחר ניתוח מצב האימפריה העות'מאנית ועדכון המצב בבעיית הלאומים, מגיע תחילה רבינוביץ' למסקנה כי מעטים הסיכויים לאיחוד העם הערבי בארץ ישראל ולכן על היהודים לדרוש את זכויותיהם הלאומיות הבסיסיות, לא יותר מכך.⁶

בגיליון 51 של קשר הצגתי דוגמאות למאמרי פרשנות מדינית של אליעזר בן־יהודה שעוסקים, ברגעים מכריעים לתנועה הציונית בתחילת שנות העשרים של המאה הקודמת, בפקפוקים בקרב הציבור הציוני בשאלת הסיכויים ליישומה של הצהרת בלפור בידי שלטון המנדט הבריטי.¹ בן־יהודה ניתח את מאפייניה של האימפריה הבריטית כדי לקדם את מסקנותיו האופטימיות. במאמר קצר זה אציג ניתוח מדיני ציוני שפורסם ברגעים מכריעים בתקופה מוקדמת יותר, בשלהי העשור הראשון למאה והתבסס על מאפייניה של האימפריה התורכית ועל תחזית עתידה כדי להגיע למסקנות מנוגדות בעיקרן לגבי סיכויי הקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל.

הסופר, המבקר והפובליציסט העברי יעקב רבינוביץ' (1875–1948), היה פעיל מרכזי של הציונות המעשית וממבטאי החיים הספרותיים בארץ מימי העלייה השלישית.² עד סוף ימיו היה גם עיתונאי בעל טור בדבר. ב־1908, בטרם עלה לארץ, כתב מסה בשלושה חלקים בכתב העת השלח על עתידה של הציונות בארץ ישראל לנוכח תקומתה של "תורכיה החדשה".

יעקב רבינוביץ'

ניתוח "פרוזאי", לדבריו, שהביא אותו למסקנה מפתיעה בדיעבד, שאין מקום גם בעתיד למדינה יהודית עצמאית, ועליה להיות מרכיב תרבותי אוטונומי בתורכיה חזקה ורב־לאומית. ניתוח שגוי בפרספקטיבה היסטורית, המקבל אפילו אופי אירוני באקטואליה של שבעים שנה לאחר הקמת המדינה.

מהפכת "התורכים הצעירים" עוררה את התלהבותם של אינטלקטואלים ציונים מכל המחנות, וחיוקה את תביעתם של תומכי "הציונות המעשית" להתיישבות, לקביעת עובדות דמוגרפיות, כלכליות ותרבותיות, ולדחיית "פתרון הקבע" המדיני לשלב מאוחר יותר. אך גם הם לא הגיעו, בדרך כלל, עד כדי פסילתו העקרונית של הפתרון המדיני הרדיקלי, כלומר הקמתה של מדינה עצמאית, והעדיפו לא לדון בכך בפומבי מחשש "עינא בישא".

עיקר העבודה הזו צריכה להעשות עתה על-ידי יחידים, שיבואו וייתיישבו בארץ, יהיו לנתיני טורקיה ויקנו קרקעות. יעבדו, יסחרו, יעסקו במלאכות, ייסדו פבריקאות וכדומה. אבל גם האורגאניזציה הציונית תהא מוכרחת לעזוב את דרך החלוקה הקטנה, שהתייצבו עליה מוסדותינו – דרך ה'דיווילופמנט', ה'יערות' השונים, קניית המגרשים בעד מוסד'יחסד וכדומה, ולרכו את כל כוחותיה ביסודו של פונד קרקעי, שיתן אדמה בתשלומים לזמנים ארוכים במלוא אפתיקאית לכל הרוצה לעבדה, יתן כסף בהלוואה למתיישבים, שקנו בכספים קרקע, או לרוצים לבנות בתים, לייסד בתי-חרושת וכדומה, ויתן גם קרדיט מסחרי-אינדוסטריאלי.

אם האורגאניזציה שלנו לא תעשה זאת, לא יהיה לה שום ערך, אבל גם ליישובנו לא יהיה שום ערך. ואולם אנו מקוים, שסוף סוף יבינו הציונים, שחובה מוטלת עליהם לרכוש קרקעות במהירות האפשרית, כי אם לא יעשו כן יתיקרו הקרקעות ואי אפשר יהיה להם לעשות כלום. יחידים, חברות פרטיות ומוסדותינו הציוניים צריכים וחיבים להתאחד בעבודה מעשית רחבה לשם יישוב הארץ. ועוד חובה אחת מוטלת עלינו: להמתין עד שתבסס הקונסטטיטוציה הטורקית ולנקות את הפרוגראמה הציונית מן השמות שנתרוקנו מתוכנם שבה, אלו המלות הריקניות, שהובילנו עד אוגאנדה ולארץ ישראל לא הביאונו עד היום. להציונים יש עתה תוכנית ברורה: זו של המיניסטריון הטורקי: שלטון-בית של כל גוף וגוף, זכויות קולטוריות לאומיות. "אחדות והתקרבות" וטורקיה מאוחדת ובלתי-נפרדת, שאפשר לנו לתת בה אמון אחרי שגם בימי-החושיך של המשטר הישן בטורקיה לא נגאלו ידי הטורקים בדמינו. המתיישבים החדשים ויהודי ארץ-ישראל צריכים להיות ליהודים לאומיים, לעותמאניים טובים ולשכנים שלווים להם, שהם יושבים עמו בארץ אחת. והיא תוכניתנו האמתית והאפשרית – תוכניתנו האחת. ובעתיד?

כשאני לעצמי, אין אני רואה שום שאלת-העתיד. "מדינת-יהודים" קטנה וחפשית במובן המדיני בארץ-ישראל היא אבסורדום. בא"י יושבים וזלחנו "גם" הערביים ובוראי ישובו אף להבא. הם לא יתרכזו בשום אופן להיפרד מעל טורקיה, ולנו גם-כן אין שום חשבון להיפרד מעליה. איך תתקיים כבשה חלשה בין זאבים רעבים? – סביב לנו תהיה מצרים הערבית, היג'אס [היג'אז] המדינה הקדושה הערבית, המסילה הקדושה תעבור בכבר-הירדן, קדשי הנוצרים ומקדש עומאר הם בירושלים, כל אלה הרי יהיו לשאלות סבוכות ולהמון סכסוכים שבביל מדינה יהודית חפשית. וממלכות אירופה? כלום לא תלטושנה אלו את עיניהן לארץ, שהיא קדושה לכולן וביחד עם זה היא קטנה וחלשה? ומי יגן עלינו? ואנחנו החלשים – כלום נהיה יכולים להגן על יהודים, שיירדפו באיזו מדינה, אפילו במדינה היותר קטנה? ומן הצד האיקונומי – מי יגן על אינטרסינו המסחריים? היכן נמצא שוק לסחורותינו? [...] אין אנו לא בלגיה, לא שווייציה ולא דאניה, – אנו יהודים שנזאים ובזויים, זרים לכל ובודדים בעולם; וכי לא טוב לנו, שהשוק הרחב של ארצות טורקיה יהיה פתוח בשבילנו, שטורקיה החזקה תפתח לנו את שוקי העולם ותגן על שוקנו הדל והקטן? וכי לא טוב לנו, שחרבה ותותחיה של טורקיה הגדולה יגינו על ארצנו הקטנה ועלינו, העם הקטן? וכי אין תקוה זו יותר מתקבלת על הלב, שאם תהיה לנו השפעה חזקה בטורקיה, אפשר יהיה לנו להשתמש בה כדי להגן על יהודים נרדפים בארצות אחרות? וכי לא טוב לנו להיות חלק חפשי וחשוב של מדינה גדולה ואדירה, חלק חפשי ושווה בזכויותינו הקולטוריות והלאומיות לכל חלקי הארץ הגדולה, חלק, שיוכל להתפתח כרוחו ולעלות מעלה, מלהיות מדינה קטנה ושפלה, שבכל יום ויום יהיה עליה לראוג לקיומה ולרעוד על קיומה? – בטוח אני שיהודי ארץ-ישראל העתידה יבינו מה שמצבם דורש מהם ולא יחלמו חלומות בטלים, שלא יתנו לנו כלום והרבה יוכלו לגזול מאתנו. רק מי שאין לו מה לאבד חולם על מהפכות של דמים, על בומבות והרס; מי שיש לו זכויות ומצב מבוסס פחות או יותר משתדל להגן על זכויותיו, להרחיבן ולהיטיבן, אבל בדרך שלום ובאופן אבולוציוני. ליהודים בטורקיה יש זכויות ובטורקיה החפשית תתרחבנה זכויות אלו; וגם

[...] ואז הראו, כמה רע הוא המצב של העם הערבי ומוכרח להיות רע עוד ימים רבים.

המצב האתנוגרפי גורם גם הוא לצרות רבות, מחמדים סוניטים, מיתולים ומחמדים שיאיטים, נוצרים מכל המינים, דרוזים, כל אלה גוזרים את העם הערבי לגזרים. מחלוקות ורדיפות ושנאת אחים, שלא יועילו כנגדן גם ה"נשיקות" הקונסטטיטוציוניות, נכלי הישועיים והמיסיונרים והקונסולים האירופיים וריבוי הלשונות בבתי הספר, כל אלה עושים את אחדות העם הערבי בא"י לבלתי אפשרית. במלחמת הבחירה להפארלאמנט התיחסו הערביים המחמדיים אל הערביים הנוצריים בשנאה עזה ולא נתנו לבחור מן האחרונים אפילו ציר אחד. שפלותו של ההמון הערבי ומידותיו המקולקלות והמגוננות השונות גורמות להשפלת מצבו הרוחני יותר ויותר. חוסר קולטורה, ספרות ואמנות (כמובן הרחב של מלות אלו), שהעם הערבי של עכשיו לקה בו, עושה את השאיפה להתבלבל בו – אם יש שאיפה ברורה כזו מצד היהודים – לבלתי אפשרית. הדלות הרוחנית של הערביים ננתנת לנו יכולת לחיות חיים לאומיים עשירים. כמובן, ישנה עתה הכול הרבה, אבל הרי גם אנו נהיה יכולים להתפתח בארץ ישראל יותר ויותר, אם תאריך הקונסטטיטוציה ימים ואם לא תהיפך לשם שנתרוקן מתוכנו. חוקי הארץ יתנו לנו את היכולת להתפתח גם בחומר וגם ברוח – ודי בזה לעת-עתה. טורקיה מבטת עלינו כעל הלאומים האחרים מתיחסת אלינו ביתר אמון – ודי בזה לעת-עתה.

מיום שכתבתי את הפרקים הראשונים ממאמרי זה ועד עתה צעד כבר הוועד של הטורקים הצעירים צעד גדול קדימה בייחוסו אל שאלת-הלאומים. הבולגארים והיונים הכריחוהו לוותר – והוא מתפשר יותר ויותר. בבתי-הספר העממיים – גם באלה שיתפרנסו על חשבון הממשלה – תשלט לשון המולדת, לשון האם, ובכך בית הספר העממי שלנו הוא בטוח: הלשון העברית תהיה לשונו והוא יקבל עתה תמיכה ממספר בתי הספר. בתי הספר הבינוניים והעליוניים של יחידים ושל חברות יהיו חופשיים. עתה מתוכחים רק על אותם של הממשלה, שהבולגארים והיונים דורשים, שגם בהם תשלט לשון המולדת [...] לשון הממלכה תהיה אמנם חובה, אבל רק לימוד הלשון המדעים יהיו נלמדים בשפת האם. הטורקים עדיין אינם מסכימים לכך, אבל גם בזה סוף-סוף יתפשו. לשונם של בתי-המשפט תהיה לשון הממלכה, אבל על השופטים תוטל חובה לדעת גם את הלשונות המקומיות. הוסיפו לזה את זכויות השלטון המקומי (העירוני והכפרי), שהטורקים הצעירים אומרים לתת ביד רחבה ובשווי-זכויות גמור, ואז תיוכחו, שזכויותינו הלאומיות מובטחות לנו במדה הגונה מאד – אם רק נדרוש אותן. אבל זוהי השאלה: הנדרשו? [...] ולנו אין להתירא גם מן השאיפות הצנטראליסטיות של הטורקים. חייבים אנו, כמובן, לחיות בשלום עם הערביים, אבל אין אנו מחויבים להרעיש עולמות בשביל האבטונומיה שלהם. מוטב שתהיה טורקיה ארץ אחת עם חצי מיליון יהודים בין שנים-עשר עמים משתהיה לשני חצאי-ממלכה, שבחציה האחד, הערבי, יהיו מאתיים אלף יהודים בין 4-5 מיליון בני עם אחר. חייבים אנו לראוג רק לזכויותנו, ולא יותר. אם תבסס הקונסטטיטוציה הטורקית, צריכים יהיו כל יהודי ארץ-ישראל וכל המתיישבים החדשים להיות לנתיני טורקיה, כדי שיהיה מכל הזכויות. אמנם, החלום של אבטונומיה וטשארט נדף עתה, אבל אין לנו להצטער על זה: זה היה רק חלום ריק, שהובילנו לאוגנדה ולא נתן לנו לעבוד עבודה ממשית בארץ-ישראל.

לנו יש עתה ציוניות מעשית, שהגענו אליה בדרך מודרנת, אבולוציונית – וממנה לא נזוו. והעבודה המעשית צריכה להיות לנו לעבודת כל העבודות, מפני שהיא אפשרית עתה יותר ומפני שהתפתחות הרעיון הציוני והתפתחות ארץ ישראל ויהודיה דורשים אותה מאתנו; והיא רק היא תובילנו אל מטרתנו.

רבינוביץ' רואה כאן ניצחון לשיטת הציונות המעשית. ולאחר שפירט מה יש לעשות בתחום זה, הוא מרשה לעצמו גם לחזות בהחלטיות "מרעית" את העתיד הלא ורוד לבית הלאומי העצמאי:⁷

חוסר-צורך להפריע למייסדיה, ואז יסודה וקיומה לזמן לכל הפחות בטוח. אפשר ליסוד מדיני חדש גם בלי רפורמה אגרית [...] אין מלים של תחייה שצריכות להיות קודמות, מאחר שאפשר לעמים לשוב ולהיות מה שהיו פעם גם בלי תחייה ובלי מלים, כי אם בחרב ובעזרה של זרים וזקוקים להם [...] טוב בכל זאת שתחייתנו אינה מדומה. טוב שאנו בכל זאת הולכים פה ונדבקים בקרקע, טוב שלשוננו שבה לתחייה וטוב שאמרנו איזה מלים אחרות בטרם שאמרנו את המלה האחרונה, שאין בכוחנו עוד להגידה, ושלאחרים מוקדם עוד להגידה בעדנו. ואם ההיסטוריה חוזרת אצל עמים רבים [...] מדוע לא תחזור גם אצלנו, ומדוע לא יהי אפשר שישוב להיות מה שהיה [...] מה שנחוץ הוא אורך-רוח, כוח פעולה, עצב-ברזל ורצון היסטורי.⁹

בקיצור, כל התכונות שלא נמצאו בו כאשר התיימש מרעיון המדינה. למרות ההסכמה בדיעבד לניסוח הקיצוני ביותר של הציונות המדינית, הוא מנסה בכל זאת להגן גם על טיעוני ה"מעשיים" שיכולים רק להועיל.

פעילותו הציונית בארץ-ישראל וכתבתו הספרותית והעיתונאית של רבינוביץ' עמדו בסימן של חרטה והצטדקות על חטא הנעורים שמכתים את דימויו הציוני. הוא יכול היה להאשים את הפרגמטיות היתרה, את דבקותו ב"שפת העובדות", את נטייתו ל"פרוזה" בכתובה הפובליציסטית, שאותה נטה לתלות בחינוכו ה"מתנגדי".¹⁰ גם ביצירתו הספרותית המאוחרת הוא הרבה לחזור לאחור, לימי סוף העשור הראשון של המאה העשרים, כדי להדגיש בין השאר את הקשיים, הספקות, הייאוש של גיבוריו שכבר אינם מוכרים לבני הדור השקועים בקשיי תקופתם.

נורית גוברין מוצאת שתי פנים ליצירה זו ולאישיותו: נגלה ונסתר, היגיון ומסתורין, מציאותי ואידיאלי.¹¹ או אולי, בלשונו, הפער שבין "פרוזה" ל"פואזיה". "יש", היא כותבת, "ב'נרדודי עמשי השומר' אמונה חזקה בכוחו של היחיד... לשנות את המציאות בדרך להבאת הגאולה – גם אם אמונה זו מקורה בספקנותו וביאושו של רבינוביץ' עצמו".¹²

אין פלא שמי שאינו מוותר על חלום העצמאות והתחייה הוא מי שאינו עוסק יתר על המידה בפילוסופיה ובאידיאולוגיה אלא, פשוט, בשמירה, בביטחון, בשמירה על הקיים למען העתיד. בדמויות שבספרו יש מאישיותו ומספקותיו של רבינוביץ' עצמו. אבל שומר לא הצליח להיות. בוודאי, מזדהה הוא בדיעבד עם דברי "האינטליגנט" (אחת הדמויות בספר):¹³ "איזה הווה לנו? החיים – אנו הם. כולנו, גם חיינו, סבלנו, חלומותינו – אינם מציאות כי אם חזון. חזון ימים קרבים, ימים רחוקים'. ועוד יותר עם דברי יונוביץ' (המוותר ועוזב את הארץ בגלל מצב בריאותו) החותמים את הספר: "ימלא רצון האלוהים!"¹⁴ והרי גם במסקנותיו במאמרו "תחייה מדומה", שצוטט לעיל, יש השלמה עם העובדה שהבלתי גיוני והנסתר ייתכן גם בפוליטיקה ובהיסטוריה, כלומר גם בכתובה העיתונאית והפובליציסטית.

אם אפשר להסיק מכאן מסקנה אפשרית הרי היא שגם בכתובת פרשנות מדינית יש לפעמים צורך בחזון, בראייה שהיא מעבר לסיכום העובדות ול-precision journalism. גם הרצל היה עיתונאי שכתב פרשנות מדינית, וספריו, שלא היו יצירות מופת ספרותיות, היו פועל יוצא של האידיאולוגיה שעמדה ביסוד פרשנותו. פרשנות זו התפתחה

על הקרקע ישאפו לעמוד ולסדר את עניניהם הפנימיים לעצמם תהא להם אפשרות מרובה. עליכן בטוחים אנו, שיוקירו את זכויותיהם ואת חירותם ולא יעמידו את המושבה העברית, את העיר העברית ואת בית-הספר העברי עם כל הקולטורה העברית בסכנה בשביל המלה הריקה: "אבטנומיה". יהודי ארץ-ישראל יבינו להוקיר את דמי עמם ואת נפשתינו, יבינו, כי ידים וכוחות דרושים לעבודה של התפתחות לאומית אטית ושקטה ואין מן הראוי להקריב אותם על מזבחה של פראזה יפה.

תאמרו: כל זה פרוזה, אין בזה שום פואסיה אפשר. אבל אין אני פרוזאי יותר מאחרים ואין בלבי פואסיה פחות מבלבותיהם של אחרים. יהודים אנו ולנו היו נביאים, והנביאים האלה ניבאו לשלום. הם היו נכונים "לעבוד את מלך בבל", אם רק לא ישפך דם ותהיה אפשרות של התפתחות שלווה, האגרוף יעבור – והרוח יחי לעולם.

[...] כך ניבאו הם וההיסטוריה שלנו הראתה, שהם צדקו, אם לא בכל, אבל הרבה והרבה. אפשר, שהם היו "פרוזאיים" בשעה שדיברו לא על ממלכה, אלא על "שארית ישראל", שארית שלווה ושקטה, חיה ברוחה ומתפתחת לפי שאיפותיה הפנימיות, אבל בנפשם הייתה שירה עמוקה מאד: שירת העבודה, שירת השלום, שירת האדם [...] ושירה זו אני משתוקק לשמוע בארץ-ישראל העברית העתידה.

די להתבונן, למשל, בהתפתחות מעמדה של תורכיה מול אירופה, וזו של היישוב היהודי בארץ ישראל, וביחסי הגומלין ביניהם עד ימינו, כדי להמחיש את הממד האירוני שבפרשנות "פרוזאית" וכמו-מדעית זו אז כמו היום.

כשקיבץ מאמרים נבחרים ממאמריו 27 שנים לאחר מכן, היה רבינוביץ' חכם לאחר מעשה, לאחר המהפכה במפת אירופה ולאומיה. בפתח הקובץ הוא מציין: "בשחרותו של אדם – אמונתו בעצמו גדולה ולכן רבה האמונה גם במה שקלט מאחרים. נדבק בכ רעיון והרי כולו אמת ואין להרהר אחריו... לא כן האדם בערוב יומו. נצטבר ניסיון רב של חיים ומעשים, נתערערו סדרי עולם שנדמו עמודים ויסודות בלי-ימוטור".⁸

בגוף הקובץ, במאמר "תחייה מדומה", אין הוא מתייחס לקוצר הראייה ההיסטורי שהפגין לגבי סיכויי תקומתה של מדינה יהודית עצמאית, אלא דווקא למה שכתב בחוסר זהירות – גם יחסית לכותבים אחרים במחנהו – בעניין התחייה הערבית. עם זאת מסקנותיו ותירוציו תקפים גם בשאלה הישראלית והאופציה התורכית. הוא מטיל את האשם בתיאוריות ההתפתחות, האבולוציה, שרווחו בסוף המאה התשע-עשרה במחשבה המדינית והחברתית.

ובכ"ז ישנה שגיאה עיקרית בתפיסתו של מאמר זה. הוא נכתב בשנות האמונה המופרות בהתפתחות. חשבו אז כי הכל מתחיל מכלכלה ותרבות, וכי הפוליטיקה היא המלה האחרונה. האמינו אז כי עם היושב על אדמתו ואפילו רק מיעוט בטוח בקיומו, ואם תרבות לו, עתיד הוא גם להגיע לזכויות לאומיות, לכל הפחות עם התגברות החופש בעולם. ובינתיים נשתנו פני הדברים: אם מצד אחד שחררה המלחמה העולמית הרבה עמים קטנים בהחריבה ובמוטטה ממלכות גדולות ואדירות, אך השנים שלפני המלחמה, ימיה ואלו שאחריה, הראו לנו דברים איומים [...] לא, הדברים אינם פשוטים כל-כך כמו שחשבו אז. אין ביטחון בשום התפתחות שהיא. כי אין התחייה מחוייבת ללכת דווקא בדרך שלנו אז: קודם כלכלה, אחריה תרבות, ופוליטיקה לאחרונה. יש ששינוי פוליטי או צבאי משנה את כל פני הכלכלה והתרבות יחד [...] בשביל יסוד ממלכה אין צורך לא בכלכלה הגונה, לא בחקלאות מפותחה ולא בתעשייה, ובתרבות פחות מכל. צריך שאיזה כוח חיצוני חזק ימצא תועלת בזה, או

- הסופרים, 1971, עמ' XXXVIII.
- 5 יעקב רבינוביץ', "טורקיה החדשה, היהודים והציוניות", השלח, כרך יט (יולי-דצמבר 1908), עמ' 178-183, 280-296, 548-557.
- 6 שם, עמ' 555-556.
- 7 שם, עמ' 556-557.
- 8 יעקב רבינוביץ', השגות, מאמרים ורשימות, תל-אביב: מצפה, 1935.
- 9 שם, עמ' 123-125.
- 10 ראו הערה של נורית גוברין במאמרה "אגדה ומציאות ב'נדרדי עמשי השומר' ליעקב רבינוביץ'", בתוך: מפתחות, תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב והקיבוץ המאוחד, תשל"ח, עמ' 228, הערה 24: למשל, במכתב לאברהם ריבלין (לא תאריך, כנראה מאדר ת"ש) (גנזים 7223): "אינני מתפעל מהטבע. מתנגד אני ולא חסיד". או ברשימתו "בגליל ובעמק", הדים, ג, ד, אייר-סיון תרפ"ד, עמ' 13, בחתימת י"ר: "אבל לא איש השתפכות אני, כי אם ליטאי מלידה, מתנגד, האוהב לראות ולדעת קצת. החזון אינו מספיק לי". וסיפר עליו אליעזר שטיינמן: "תמה הייתי שאותו איש השכל, שהיה מתנגד במוצאו המתנגדי ומסתייג מאנשי המסתורין, אמר לי מפורש, שהוא מאמין בדברי חלומות מפי מתים. הוא אמר לי שכל חלום של אמו היה זהב טהור, שלא היה בו אף קורטוב של דברים בטלים, וכל חלומותיה נתקיימו". אליעזר שטיינמן, "מפי יעקב רבינוביץ'", דבר, 9.4.1948.
- 11 שם, עמ' 28.
- 12 שם, עמ' 29.
- 13 יעקב רבינוביץ', נדרדי עמשי השומר, תל-אביב: מצפה, 1929, חלק שני, עמ' 822.
- 14 שם, עמ' 231.
- 15 ראו בהקשר זה את מאמרי, "דרייפוס – הגילוי, המשפט, המבוכה: מה כתבה העיתונות העברית בראשית הפרשה", קשר, 16 (נובמבר 1994), עמ' 4-17.

עם הזמן. בהקשר זה יש אולי מקום ל"רהביליטציה מעשית" מסוימת של האידיאולוגיה כמרכיב חיוני לפרקים בכתיבת פרשנות, המונע דווקא טעויות ועיוותים.¹⁵

מכל מקום, מתברר שהן ה"פרוזה" והן ה"פואזיה" שניהם מרכיבים חיוניים בכתיבתה של פרשנות מדינית המתיימרת לשרוד מעבר לרגע שבו נכתבה.

הערות

- * תודה לפרופסור יוסף גורני על המלצתו להציג מאמרים בולטים של פרשנות מדינית בתולדות העיתונות העברית.
- 1 גדעון קרץ, "ירושלים היא לא לונדון: תגובותיו ושימושיו של אליעזר בן-יהודה באירועי ציון יום הצהרת בלפור (1919-1920)", קשר, 51 (אביב 2018), עמ' 19-22.
- 2 יעקב רבינוביץ' נולד בוולקוביסק, פולין, ב-10.12.1875, ונהרג בתאונת דרכים בתל-אביב ב-4.4.1948. הוא היה פעיל ציוני מימי העלייה השנייה ועבד בוועד האודסאי של מנחם אוסישקין. ב-1905 ביקר לראשונה בארץ ופרסם רשמי מסע בהשלח (כרך טז). ב-1909 בא שוב לארץ והתיישב בפתח תקוה ב-1910. היה איש מפלגת הפועל הצעיר ובשנת 1922 הקים וערך את כתב העת הספרותי המרכזי של היישוב, הדים, עם אשר ברש. עבודתו הספרותית לא זכתה בדרך כלל בהכרת הביקורת.
- 3 יובל בן-בסט, "על פרשת דרכים: עיתוני היישוב ומהפכת התורכים הצעירים של 1908", קשר, 37 (2008), עמ' 71-81.
- 4 הגדרתו של יוסף שפירא במאמרו "יעקב רבינוביץ' הפובליציסט", בתוך: יעקב רבינוביץ', מסלולי ספרות, בעריכת ישראל כהן, תל אביב, מ' ניומן ואגודת